

Lehekuu
16. päiv
2024

Nummör
10 (563)

Leht mass 1 €

UMĀ LEHT

VANA - VÖROMAA RAHVA UMAN KEELLEN LEHT

Tootseni Jaan võrokõisi elorõõmust

Kae lk 2

Sännän loeti Adsoni Arturi mälestuses luulõtuisi

Kae lk 3

Kuimuudu poiskõnõ luudusligu dopingu sai

Kae lk 4

Vahtsõnõ võro keele iistkõnõlõja om Kreutzwaldi kooli muusigaoppaja ja tunnõt rahvamuusik Laube Kadri. Iistkõnõlõja om võrokõnõ, kiä om iin-
kujos avaligun võro keele pruukmisõn. Pildi pääl om inneskine iistkõnõlõja
Ermeli Merili vahtsõlõ ammõdiveele üle andnu iistkõnõlõja tunnismärgi,
miä omma ilmatugi (sau), kõnnõtõro (ruupor) ja kaalaraha.

UL

Uma Pido tsihi- otsmisõpäiv Põlvan

Perämäne Uma Pido tsihiots-
misõ- ja mängõpäiv tulõ puul-
päävä, 18. lehekuul Põlvan.

Päävä alostus om kell 11 Põl-
va kultuurikeskusõ man. Sääl
opitas Hainsoo Meelika iist-
vidämisel selges ütõ Põlva kihl-
kunna laulumäng ja päält tuud
mindäs tsihiotsmisõraa pääle.
Lisas saava osalidsõ vahtsõ
märgotamisülesandõ.

Ligembät teedüst tsihiots-
misõ- ja mängõpäivi kotsilõ
saa aadrõssi umapido.ee/tsiht
päält.

Käsitüükonkurss «Minkastki midägi»

Timahavakevädjädsest MTÜ
Vana-Võromaa Käsitüü vahtsidsõ
käsitüüasju konkursist «Minkast-
ki midägi» võttõ ossa 12 autorit
21 tüüga. Hindajidõ kogo otsus-
sõga sai pääpreemiä Hummali
Ülle uma tüüga «Kirivüs». Tõsõ
kotussõ sai Viksi Heli tüü iist
«Päävapäädjä», kolmanda kotus-
sõ Alla Helve tüü iist «Luudusõ
luudu». Eripreemiä sai Laanpere
Helle tüüga «Lilliline».

Käsitüükonkurssi töid saa nätä
näütisel Võro Ideekuan.

UL

Rõugõn peeti jutupito

RAHMANI JAN

Minevä nädälivaihtus pee-
ti Rõugõn jutu kõnõlõmisõ
festivali Ööbikuõd. Tego om
Eesti rahvakultuuri
keskusõ festivaliga, mink
mõtõ om nõsta üles jutu-
kõnõlõmist ku aolda ja
tähtsät kultuurinättust.
Et festival oll imäpäävä
nädälivaihtusõl, oli inäm-
bõs kõnõlõuid juttõ kõu-
dedü imäs olõmisõga.

Säänest festivali kõrraldõ-
di joba neläs aasta, a var-
rampa om olnu jutukõnõ-
lõmist mitmõn esi paigan.
Seokõrd olli kõik tegemise
ütte paika, Rõugõlõ, kokko
tuudu.

Festivali kõrraldaja Suit-
su Kadri ütõl, et vahtsõt
vormi prooviti tuuperäst,
et sis saava jutuuhvilidsõ
kokko tulla ja ei piä Eestit
pite ümbre sõitlõma. A mil-
le Rõugõ? «Tan omma Eesti
Imä monument ja Ööbiku-
org. Rõugõ om ütõ mu
lemmikpaiku. Mul om nii
hää miil, et mi valisimi seo
paiga. Kõik om tan nii õigõ:

RAHMANI ELO PILT

Jutupidol es aeta õnnõ juttu. Näütuses Kihulasõ Meelis pand' kullõja paiupulki kuurma.

läämi vastavõtt, edimädsest
hetkest om hää tunnõ, et tan
om meid oodõtu.» selet kõr-
raldaja.

Timahavadsõl jutu kõnõ-
lõmisõ festivalil asti üles
Õunapuu Lauri, Turovski
Aleksi, Kaikkoneni Erki
Kari, Tšerkassova Polina,
Kihulasõ Meelis, Sepä Va-

hur ja Mikita Valdur. Kavan
ollõ ka «Üü-ülikooli» loen-
gidõ avaligu ülesvõtmisõ,
kon kõnõli Tammõ Epp ja
Karo Roland. Muusikat teivä
Mäetsa Kapell, Kandlõ Oss,
Suitsu Juhani ja Hinrikusõ
Henrik, ansambli Uurikad ja
Wänt ja Wõll.
«Kõik om plaani perrä län-

nü ja henge pututanu. Ja
häämiil om tuust, et kullõ-
ma om tulnu hulga Võro-
maa rahvast,» oll kõrraldaja
Suitsu Kadri pidoga rahul.

Jutupido Rõugõn lõppi
Ööbikuoron pühapäävä-
hummogudsõ tsirgukullõ-
misõga, midä võtt iist Päkä
Margit.

UMA PIDO

VÖROKEELINE LAULU- JA RAHVAPIDO
1. JUUNIL KL 18
PÕLVAN INDSIKURMUN

PILET? PILETILEVIN
UMAPIDO.EE

Kogukunnafestival Süämega tettü süük ja XVIII URBANIPÄÄVÄ LAAT

Urvastõ kerigukülän
puulpäävä, 18. mail 2024
kell 9-15

Latsjala pääl ponisõit ja talueläjä

VALGÕ TELK - KAS SITAST SAA SAIA?	KÖLLANÕ TELK - KAS ILM OM HUKAN?	ROHELINÕ TELK - KAS MA TIIÄ, MIDÄ MA SÜÜ?	KULTUURILAVA JA PASTORAAT
9:30-11:00 Loeng-arutus Väetüsemulla tegemisest ja väetüsemullast Merrit Shanskiy	10:00-11:30 Loeng-arutus Antibiootikumõ resistentsüs - maailma võidõlus pisiläisi vastapandmisvõimõga Tanel Tenson	9:00-10:30 Tüütärõ Süük nakkas pääle siimnest Tiia Morfin	9:00 Alustuspalvus ja vallava- nõmba kõnõ
11:00-12:30 Tüütärõ Praktilinõ jätüsside sortmine Liana Neeve	11:30-13:00 Tüütärõ Kas ilo sünnüs patta panda? Killu Mägi	10:30-12:00 Loeng-arutus Pestisididest - kas om nii, et miä ei tapa tege tugõvas? Hans Orru	10:00 Ansambli Väliharf
12:30-14:00 Loeng-arutus Kiä toimõndasõ mulla seen? Mari Ivask	13:00-14:30 Loeng-arutus Neo häbemälidä keskkunnamuutusõ Mihkel Kangur	12:00-13:30 Tüütärõ Hapatamisõ (maailma) trendi ja alussõ! Boris Meldre	11:00 pastoraadin Rahatark latsõvanõmb Tõnu Timma
14:00-15:30 Tüütärõ Jätüssist prii küük: juurõst häitsmeni Gea Valner		13:30-15:00 Loeng-arutus Kost tulõ mu süük? - Kestjä sõõgi kasvatamisõst tämbädsel aol Jane Raamets	11:30 Umakandi noorõ: Antsla muusigakooli viuliansambli Tantsutsooni tandsja: täüskasunu, mudilasõ, 1.-4. klass, 5.-8. klass
			13:00 Ansambli Väliharf

Kogukunnafestivali tüütärõ omma ette kirjapandmisõga (fienta.com) ja masva 5€
Laadu pääl aiakasvu, paiklik süük, käsitüü, lotõrii! Valimi kõgõ parõmba koduveini!

Müüjide kirjapandminõ - laadakalender.ee
Festivaliga kõüdetü küsümise - tel 56953206 (Kaja)
Laadaga kõüdetü küsümise - tel 5206001 (Airii)

Hoiami luudust! -
ku saat, võta ütõn uma
kohvitops ja sõõgiriista

Lehekuu keskpaiga sümfoonia

Lehekuu keskpaik tuu plahvatusõ luudustõ ja inemiisi ello. Äkki om kõkkõ nii hulga, kõik muutus üleüü. Hain kasus, puu läävä lehte ja tsirgu tegevä kõvva kontsõrti. Aiapidäjide meele tegevä rassõs äkki pääle tulõva üükülmä ja tuul, miä mõnõl pääväl iks peris kõvastõ puhk.

Inemiisi ilman sünnüs kah hulga tegemiisi, nädälivahetusõ omma täüs esisugumaidisi sündmüisi ja egäle poolõ ei saaki jõuda. Ummõhtõgi tasus kõgõl silm pääl hoita, selle et muido võit mõnõst hääst asast ilma jää.

Mul õnnistu kävvü kinon kaeman lühkide filme kogomiku «Metsik lõuna», kon katõssa esi filmitegijät andva uma nägemise tuust, miä mi kandin sünnüs. Mitu luku tuust filmikogomigust lätsi väega henge, esieranis Tootseni Jaani lühkü film ellojäämise kunstnigõst, kon tä kõnõlõs ummi kogõmuisi ja mälehtüisi perrä Võromaast ja võrokõisist. Tuuperäst palssi filmitegijäl Uma Lehe jaos kah kirota väiku märgotusõ – taad saa lukõ taasama lehe päält.

Sääne taa lehekuu keskpaik om. Usu, et taa aja är perämädsegi talvõunõ, ku mõnõl tuud viil alalõ om.

RAHMANI JAN,
Uma Lehe päätoimõndaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Molõvihk: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja: Jan Rahman, tel 56 922 841
jan@umaleht.ee
Abitoimõndaja: Kaile Kabun, info@umaleht.ee
Keeletoimõndaja: Laivi Org, laiviorg@gmail.com
Latsinuka toimõndaja: Mariko Faster,
latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:
Tiia Allas, Külli Eichenbaum,
Aapo Ilves, Kaido Kama,
Ülle Kauksi, Rainer Kuuba,
Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee
Tellmine: Express Post AS, tellimine.ee, tel 617 7717

Kiri Võrolt

Kiränik LUMISTE KATI and värskit mõttit, kuimuudu egäpääväello vaeldust lõudä, ja märgotas tuust, miä parasjago süäme pääl.

Lehekuu mõtõlusõ

Lehekuu uma perädü häiermäpalanguga om kätte jõudnu. Vahepääl jätä kõik aiamaa toimõndusõ õdagustõ aigu, et saanu samal aol sisaskilaulu kullõlda. Lehekuu lumma häitsemine, rohilidsõ värimi saa vafondusõ, õkva häitsemä lännü meelüsillil, kirsihäiermide tolm, likõligu hõnguga rammu andva aiavägi, edimädse umakasvatõdu krõksva redisse, pallidõ jalguga läm-mä maa pääl, latsõ naaratus lokõndava jovvukusõ kesken.

Mul om väiku suvilakrunt Võrokivin, kon ka naabridõ toimõndusõ omma nigu peo pääl, selle et väiku tükü omma tihtsäle üstõdõsõ kõrval. Niipia, ku hain om õnnõ paar sendimiitret pikk, pandas muroniitjä ja trimmeri huugama. Paistus, et kostki om inemiisi pää sisse kasunu arvosaaminõ, et muro piät

ilmtingimäldä olõma nii madalas nüdit ku võimalik ja jumala iist ei või sääll ütski võiulill silmä rõõmusta. Seo väke täüs kasv om jo ravikasv, kõik timä osa kõlbasõ süvvä: häitsme, lehe, juur. Jaapanin, kon tä kahohainan ei kasu, kasvatõdas tedä väärt kultuurkasvus.

Nii pallo, ku olõ Võro suvilarajoonõn ja liinaaidun ümbre kaenu, ei käü tan kiäki permakultuuri põhimõttidõ perrä, kuigi seo and aiapidäjäle hõlpu nii kitskmise ku valamisõ mõttõn. Tuuperäst olõ ma umist naabriist tõistmuudu uma lokõndava hainamaalapiga, kon hoia liigirikust ja lasõ mutukil toimõnda. Naabridõ meelest või seo olla selge märk laiskusõst, a tuugi and näile märgotamisõ- ja jutuaidõst. Tuu kotussõ päält olõ väega lahkõ ja tõistmuudu olõk ei tiiki muud, ku and rikust ja kirivüst mano.

Võromaa elon käävä pööräsüs ja ilo käsikäen
ja inemise omma tan esivärki ja luuja.

Märkmit võrokõisi elorõõmust

Viil mõnõ päävä iist saisi Rõugõn Suurjärve kaldõ pääl ja tundsõ elost rõõmu. Tuul aokibõnal olli suurõmba tüüasa tettü, süämen olf tollõst vahefinišist mõnnus rahu. Kai üle järve paistuvat valgõt kerikut ja sai vahtsõst arvo – aigu ei olõ olõman. Seo vana tõtõ: minnevaig, ollõvaig ja tullõvaig omma kõik kokko poimunu. Kongi aian kaes esä Toivo, kas keväjäne üükülm mafa-häitsmile liiga om tennü, veli Tõnis valmistas kirändüsfestivali loengut ette. Ma hulgi tütreaga ümbre, näo omma meil kriimõ täüs. Ja kongi omma vanaesä-vanaimä jäle ja ra. Puu ja maja; keriguoppaja kantslin, mehe poodi takan. Elovaim hõfos.

Kõik seo lagja ilm, miä Tar-to puult tullõn kõrraga vallalõ lüü. Mõnõ päävä iist sai valmis filmikassett «Metsik lõuna» – kultuuripäälliina Tartõ katõssa lühkeist dokumentaalfilmi. Sai olla osalinõ tollõn filmimaratonin uma filmikesega «Ellojäämise kunstniku», kon läbisegi uma perre mütoloogia ja tõisi käest kuultu-nättü luu. Sis kah kiäki küsse, et kõnõlõ noh, määne tuu võrokõnõ om. Nuuruspõlvõst om meelen, et võrokõnõ om tuu, kiä sinno tiiveerest auto pääle võtt, ku Ta-fnan võit liina veeren hääleten ulli näoga uutma jäiäki. Võrokõnõ om tuu, kiä, ku sa tarrõ astut, hõikas joba kavvõst: kuulõ, sul om kimmäle kõtt tühi, kapin om mett ja leibä, teemi kohvi kah. Tuu tulõ miilde noist käügest Ta-fna liinan elänü, Krabilõ peri eestiaolidsõ humanitaartiidläse Sae Evaldi mano, kiä uma latsõpõlvõ kü-tüst, triksteri vaimu üle Eesti lakja pilsõ.

Võrokõnõ om lämmä süä-mega. A uman filmin säe kõrvuisi Balkani pöörädse elo ja latsõpõlvõ Võromaa. Seo om tsipa tõdõsõ mekiga: piibupigi,

Jaan ütten tütar Sireli ja lehmiga.

ORRO KALJU PILT

TOOTSENI JAAN, üü-ülikooli- ja filmimiisi

puskari ja õllõvatuga maailm. Kõik neo külämihi jutu «Oi, ma olli lits miis!» Olõ pruuvnu noid juttõ kirja panda, a sulg ei olõ nõsõnu, näpu omma puutri klahvõ pääl nõrgas jäänü. Neo jutu, kon Tulnuka-mihi «Kas sa tälle tisse vaihõlõ olõt pandnu?» kõlas peris lahjalt. Kusturica filmin «Must kass, valgõ kass» kõrdaja motiiv, kon tsiga süü Trabanti, and tsipa edesi seod Võromaa latsõpõlvõ, kon tsiga olõs võinu süvvä Ford Sierrat, ku tä es olnu joba esi pintslile pistet.

Ja säälsaman vanaimä Hilda ja jõuluõdak Rõugõ kerikun, pühhiagsõ hellähtümisepisara. Eederihõngulinõ rohokapp. Võromaal om kõik kuun – tsirguti kuma ja sitaaur. Ja inemise – esivärki ja luuja. Kunagi hulga noorõmbast pääst kävemi ütten esä ja lella Üloga külän Sapasõ Kaljul Haani lähkül Hallimäel. Seo olf noorõ inemise jaos üts äge maailm. Kalju kai joba toda-aigu uma antennega Poola televisiooni ja ku talvõl ilma külmäs lätsi, putif kõõgin traktorit. Kuigimuudu olf traktori ümbre ka neli saina tegünü ja

katus pääle, suur tego olf kevä-jä massin kõõgist vällä aia. Üte saina pidi tuu jaos maaha lahkma.

Sis peris eräle romaan vai film võinu olla Kütioro võlu-maailmust – Ohaka Valduri ja Eetla aigõst, ku kokko saiva 1960. aastidõ kulturiheerosõ kooni Piitre-Leelo avatu atel-jeeni vällä. Vaimusärinat ja ekstaasi, sekkä rahulist puikohinat ja pilvi. Eesliid-tsiku, kassõ-pinne. Vägevõt inemiisi üle ilma, kiä sinnä kõik kokko omma jõudnu. Suur rõõm, et joba päält paarikümne aasta olõ saanu Kütioron lätte man kävvü. Piitre ja Leelo omma minno pallo mõotan.

Mõnõ aasta iist võtimi Kalve Toomassõga ette ekspeditsiooni – mehe poodi takan. Kuis võtta aoluu jaos üles tuu harv inemise-liik, kiä tulnu no jo luuduskait-sõ ala võtta. Sis mi viil mõnõ löüdsemi, aimi juttu ja korssimi täämbädse päävä folkloori. Tuuga tahtnu no edesi minnä, perä-mäne aig. Tan ka väiku üles-kutsminõ: ku Võromaal om viil mõni poodikõnõ, mink mano filosoofõ ja elokunstinikkõ kokko tulõ, pallõ teedä anda.

Kana-kasvatusõ oppus

Kuis tä õks edesi lätõ? 2. jagu.

Alostus eelmädsen lehen.

3. Tuhkri, rebäse, kanakulli, nugissõ. Tuhkri om väiku elläi, imätuhkri vaivalõ suurt kannu murd. Poigõ küll. Valgust pelgäs. Esätuhkri murd kõiki, eriti partse, aga päämidselt õnnõ aprillikuu, ku aelõmisõ aig om läbi ja kere kurnatu. Avitasõ kastlõks ja raua. Mu praktika joozul om õnnõ üts imätuhkri raudu lännü, todagi tagajalga piten.

Rebäse vasta om kats koh-tunikku: haavlipüss ja pini. Püssäst jäi ma ilma haiglan videlemise peräst, es jõua lupa pikendämä. Pini sai jäetüs hindäle Lääne-Siberi laika ja hoovipini ristand. Inemist tä ligi es lasõ, ketti tedä panda es saa, huvi tundsõ ainult lam-biide vasta. Es murra. Haiglan mõtli, et nüüd om kannuga rahu majan, aga ei. Alla aasta-nõ imäne kutsik olf kana kah hindä kaitõsõ alla võtnu. Mu vabakäigu pini hoit (siiamaani) är ka kanakulli rünnäku.

Nugistõga om asi keerulid-sem. Eesti kats nugissõliiki – mõtsnugis ja kivinugis – omma tutva päämiselt jahimeestele, tuuperäst pantas näide mur-tu kana õks tuhkriide arvõlõ, mis om tävveste võlss. Ku om murrõn inämb ku üts kana, om mängun nugis. Kokkuvõtõs: kanapidäjä piät tsipakõsõ ka ja-hindust tundma. Uma lähembä ümbrusõ taimi ja eläjide tund-mine om Eestin ülepääl nõrk.

Ahjaa – kanamunnõ söövä nii tuhkri kui roti. Häõtämist tulõ alusta rottest, sis või juh-tuda, et tuhkri süü mürgitõ rotõ är ja lätõ esi kah hingusõlõ. **4. Nakkushaigusõ.** Pallu pel-lätü tsirkõ katk kõiki kanatõu-gõ ei putu (sumatra, araucana). Mõttõkas olõsi pidädä noid tõugõ.

Kanakasvatusõst vahel puul-muidu saadu munakana om üts hädäabinõu. Ma ildaaigu pruuvõsõ viie pruuniga. Kolmõ nädäliga jõudsõva kõik viis hindä rebäse lõugu vahelõ so-kuta.

5. Pesä. Nuu piat inemine lav-vust kokku lüümä, kana suu-rusõ perrä. Kõgõ alla soovita panda tuhka, sis ei tulõ vere-imejä nii ruttu pessä elämä. Ku om määnegi mõtõ, et võinu osa munnõ haudõlõ panda, piat nuu muna olõma ilma ütegi sitatäpildä, muidu jääse mä-däs. Puhtiid munnõ saat õnnõ nii, et vahetat kõrdapiten pesä-materjali ja korjat kats kõrda päävän muna är. Külmä ei tohe kah ligi laskõ.

Jaa, ei olõki kanapidämäne tiid mia lihtsa, ku asja kõrra-likult aia. Ja mõnõlõ või sise-palamismootori tüüpõhimõtõ arusaadavamb olla.

PULGA JAAN

Võro Instituut ots

Vana-Võromaa Kultuurikualõ vahtsõt juhatajat,

kink tüü om käügin hoita kunstigallõrii ja muusõum, miä näütäse Vanal-Võromaal 8000 aasta joozul olnut ja parhillaast ello.

Tüü tahtja piät:

- olõma opnu korgõmban koolin, eriti hää ku aoluku, kultuuri, kunsti vai oppamistiidüst;
- mõistma võro kiilt, eesti kiilt ja mõnt võõrast kiilt;
- mõistma inemiisiga läbi saia ja kuuntüüd tetä.

Kasus tulõ varatsõmp iistvidämise, üleskitmise vai muud muudu tõisiga ütentelemise tüü.

Mi man saat:

- tetä vaeldusrikast täüskotussõga tüüd;
- anda mano väke, et Vana-Võromaa esieräline aoluu- ja kultuuriperändüs alalõ jäänü;
- oppi mano vahtsit tiidmiisi;
- tüütasso edimält 1700 eurot kuun.

Tüüga saa pääle naada **1.08.2024**, vai ku vaia, sõs tsipa ildampa.

Tüü tahtja piät hindäst teedä andma ildampa 31.05.2025. Oodami seos tärmänis:

- kirotõdut avaldust;
- ülekaehust seenidsest elokäugist;
- dokustaatõ haridusõ kotsilõ;
- kirotõdut luku, mille tahat seod tüüd tetä ja kuis piäsi Vana-Võromaa Kultuurikoda edenemä;
- teedüst tuu kotsilõ, midä hindä man viil kität.

Dokustaadi tulõ saata **e-postiga aadrõsi wi@wi.ee** pääle vai postiga **Võro Instituuti (Tartu 48, 65609 Võru)**.

Teedüst saa mano küssü: Kuuba Rainer, **5645 1444** vai **rainer.kuuba@wi.ee**.

Lustilinõ luulõpäiv Sännän

Luulõpäävast osavõtja täitsevä Sännä kultuurimõisa saali kinäste är.

RAHMANI JANI PILDID

RAHMANI JAN

Kolmapäävä, 8. lehekuul peeti Sännä kultuurimõisan Adsoni Arturilõ pühendüt võrokeelidse luulõ lugõmisõ päivä. Luulõtuuis tull lugõma 19 koolinuurt ütsäst koolist. Luulõpääväl hõigati vällä ka võrokeelidse kirätõie konkursi «Mino Võromaa 37» parõmba kirotaja.

Päävä vabambat ja lustilist miilt avif hoita tuu, et seokõrd es olõ tego võistlusõ, a luulõpidoga, kon kullõldi lugõmist, a kotussit vällä es anta. Uma lemmikesitüs olf egälütel võimalik siski mummukõsõga är märki. Päält luulõtuuis lugõmist ja kirotajaavvohinna vastavõtmist olf pääväst ossavõtjil võimalus kaia ümbre Sännä kultuurimõisan ja lüvvä ütten luulõtusõ lugõmisõ tüütärõn.

Luulõtuuis olli tulnu lugõma koolinoorõ Haani, Harglõ, Mõnistõ, Nõo, Orava, Põlva Jakobi, Vahtsõliina ja Võro Kreutzwaldi koolist. Lugõjidõga ütten olli luulõpi-

Kõgõ kavvõmba lugõja olli luulõpääväl Nõo kooli opilasõ. Näide laululinõ kava tekk tutvas mi mõtsu puid.

dolõ tulnu ka näide juhendaja. Säänest luulõpäivä peeti joba 21. kõrda. Timahavadsõ kõrraldaja Uguri Kadri jaos olf edimäne kõrd säänest päivä iist võtta. Tä löüdf, et edesi pidänü luulõpäävä minemä ka rohkõmb luulõpido vormin. «Ku võistluspinge asõmõlõ tulõ opmisõ- ja mõistmisõrõõm, sis vast tulõ esinemiskõgõmust otsma inämbki nuuri,» selef Uguri Kadri.

Adsoni-päävä kõrrald Võro instituut, tugõja olli Eesti Kultuurkapital, Sännä kultuurimõisa ja OÜ Isejutt.

Põlva Jakobi kooli latsi juhendaja Lepassoni Marju.

Luulõpäävä kõrraldaja Uguri Kadri and kätte osavõtmisõ tenokirjä lugõjalõ Põlva Jakobi koolist.

Prinime lugu

Rubriigin kõnõldas perekunnanimi periolõmisõst ja tähendõsõst.

Mõtus ja Mõttus

Perekunnamimel Mõtus om Eestin kandjõ 119, a vanan kiräviien nimel Mõttus kõrdu inämb – 838. Viil omma olõman nime *Mettus* (82), *Metus* (59) ja *Motus* (veidemb ku kuus). Tegemist om üte nimega, kukki kirja pant om naid eri muudu ja hindävaihol sugulasõ nä kõik ei olõ. Kõgõ inämb eläs nimmi *Mõttus* ja *Mõtus* kandjõ Võro maakunnan, a Villändimaal nimmi *Mettus* ja *Metus* kandjõ.

Seo perekunnamimi tulõ tsirgunimest *mõtus*, miä tähendäs eesti keelen *metsis*. Sõna omgi teedä Lõuna-Eestist, Pärnumaalt ja Saarõmaalt. Sõna tähendus om teedä tsipa laemba ala pääl, ku taad perekunnamimes om pant, näütõses Saarõmaal olõ-õi. Nimme anti kokko 45 mõisan, säälhulgan Rõugõ kihlkunnan säitsmen mõisan. Önnõ Sauga mõisan om perekunnamimi annõt Mõttussõ talonime perrä. Ku Petserimaal

1921. aastal perekunnamimi anti, panti sääl kah nimes Mõtus. A nimmi eestistämise aol taad võtta es lubata, selle et sääntse nime kandjõ olf joba hulga. Piiriviirõ ala pääl om nimmi ka üttest keelest tõistõ kergehe ümbre pant. Nii võigi ütlet ja samal inemisel olla Eesti poolõ pääl nimes Mõtus, a Läti poolõ pääl sama tähendõsõga Mednis. Mednise nimega inemisi om Eestin 23, a Eestin taad pantu ei olõ.

Põhupuulsõn Eestin taa nimi ja sõna tunnõdu ei olõ. Sääl om *Metsis* perekunnamimes pant küll, a sukugi mitte nii hulga ku Mõtus. Täambädsel pääväl om nimel *Metsis* 199 kandjat ja kõgõ harilikumb om tuu Rapla maakunnan.

Soomõn omma sama tähendõsõga nime *Metso*, *Mehto* ja *Mehtonen*. *Metso* om Lõuna-Soomõ, *Mehto* ja *Mehtonen* Lõuna- ja Kesk-Soomõ nime. *Metso*, *Mehto*, *Metto* ja *Metäs* omma joba vanast olnu pruukmisõn ku soldatinime.

Tsirko perrä om iks perekunnamimi antu nii Eestin ku ka naabrimaion.

FASTRÕ MARIKO

Häitsemise, tüürõõmu ja ilusõidõ mälestüisi aig

Olõmi joudunu ärä uuta ao, ku uma aiakraami usku inemise kokku trehväten ei kõnõla tuust, mea riigi vai esihendä tervise poolõ päält sandistõ. Päämine jutt käü õks tuu ümbre, kas maa tett, kas muld jo lämmistünü, medä on kiäki julgunu kilemajja istuta vai medä õks viil potiga tarõn aknõ pääl hoit.

Säändse keväje, ku pea maikuu lõpuni kasvumaja luugikõist õdagult kinni ja hommugult enne tüüle minekit valla tegemä vooriti ja vahel sääl kilekuudikõsõn üüse lämmä hoitmisõs küündleid palutaman käüti, olli vahepääl nigu meelest lännü. Nüüd om üükülm jälle kõva tegija. Kõikpuu ja puhma häitõse tinavast aastast nii armõdu ilustõ ja tsirgu hõikasõ kah ütstõsõ võitsi. Tuu tege hääd miilt, aga et suvõ tõsõn poolõn ja sügüsel medägi suuhvõ, sahvrõde ja keldride panda ollu, peat põra hoolõn olõma. Ku tunnus, et ilm pikält hõel, ei panda pallus esiki herne ja oa potti külvä ja lämmän hoita, kooni saat vällä

NÕLVAKU KAIE PILT

Konnakapsast vai varsakapja om vähäs jäänü. Kel alalõ, peat hoolõga hoitma!

istuta! Siski häste, et mi inemise tuuga harinu omma, et medägi hääd niisama suuhvõ ei sata, ja tuu tiidmine põlvõst põlvõ edesi lätt!

Armõdu hääd miil om tuust kah, ku egasugutsõ tüü manh meelen sais, et ku esi tiit, om tett ja murõt vähämb.

Ildaaigu olf suur talgupäiv. Mõnistõ koolimaja ja rahvamaja manu tullf nii pallu talgu-

Adsoni-pääväl Sännän hõigati vällä «Mino Võromaa 37» parõmba kirotaja

37. latsi ja nuuri võrokiilside kirätõie võistlusõlõ «Mino Võromaa» saadõti 64 tüüd 12 koolist. Žürii otsussõga saiva avvohinna:

1.–3. klass

1. kotus – Lillemäe Pärtel, «Üts vigurijutt vastlapääväst» (Põlva Jakobi kool, oppaja Lepassoni Marju)

2.–3. kotus –

Paaveli Romet, «Seigelüs» (Nõo põhikuul, oppaja Sarapuu Helju)
Silma Tormi, «Seigelüs kotoh» (Nõo põhikuul, oppaja Sarapuu Helju)
Eripreemiä:
Sprengi Triin, «Seigelüs» (Nõo põhikuul, oppaja Sarapuu Helju)

4.–6. klass

1. kotus – Vodi Ebe, «Kutsik» (Haani kool, oppaja Leidi Kersti)

2.–4. kotus –

Onno Egert, «Kõögist tulõ hääd hõngu» (Antsla gümnaasium, oppaja Rebase Liivia, Anieri Ülle)
Rõõmusoksa Robin, «Mu kahtlanõ unõnägo» (Haani kool, oppaja Leidi Kersti)

Mõttusõ Katarina, «Kuis ma raamatut lugõsi» (Mõnistõ kool, oppaja Pazuhaniõti Asta)

Eripreemiä:

Kingi Jarno, «Süküs» (Antsla gümnaasium, oppaja Rebase Liivia, Anieri Ülle)

Säinasti Vivian, «Kana supipotin» (Antsla gümnaasium, oppaja Rebase Liivia, Anieri Ülle)

Ruusa Aksel, «Poiskõnõ, pudõr ja mõtseläjä» (Haani kool, oppaja Leidi Kersti)

Perendi Luise Maria, «Vahtsõ aasta edimäne päiv» (Haani kool, oppaja Leidi Kersti)

Rõngasõ Annabel, «Kõhhe kuul» (Võro Kreutzwaldi kool, oppaja Allasõ Tiia)

Rästi Alexandra, «Kõögist tulõ hääd hõngu» (Võro Kreutzwaldi kool, oppaja Allasõ Tiia)

Laanõ Anni, «Kastani seigelüs» (Tilsi põhikuul, avitaja Laanõ Triinu)

Arhipovi Stein Stener, «Sai jälki targõmbas» (Mõnistõ kool, oppaja Pazuhaniõti Asta)

Hainsoo Karl, «Kõomahl» (Mõnistõ kool, oppaja Pazuhaniõti Asta)

7.–9. klass

1. kotus – Liivat Uba Ernst Jaak, «Kassüükull» (Haani kool, oppaja Leidi Kersti)

2. kotus – Plaado Maritte Arianne, «Viguriga massin» (Vilustõ põhikuul, oppaja Saarõ Hedy)

3. kotus – Liivat Uba Erik Hendrik, «Tsirgukõsõ pääväraamat» (Haani kool, oppaja Leidi Kersti)

Eripreemiä:

Rõõmusoksa Liisbet, «Vaikus om nii vali» (Haani kool, oppaja Leidi Kersti)

Henningu Lisanna, «Sai jälki targõmbas» (Võro Kreutzwaldi kool, oppaja Linnamäe Helena)

Silber Roberto-Carlos, «Rasmusõ lugu» (Võro Kreutzwaldi kool, oppaja Linnamäe Helena)

Soe Markus, «Muusiga mu ümbre ja seen» (Puiga põhikuul, oppaja Kaldmäe Maarika)

Pilliroo Hannaliisa, «Ahnõ kahr ja sõbõr repän» (Puiga põhikuul, oppaja Kaldmäe Maarika)

Tobrelutsu Katrin, «Kõögist tulõ hääd hõngu» (Puiga põhikuul, oppaja Kaldmäe Maarika)

Varstu kooli 8.–9. klassi opilasõ – «Rändtsirgu» (oppaja Riisenbergi Rita)

Piiri Heidi, «Rahvalaul mu süäme ja mu ümbre» (Vilustõ põhikuul, oppaja Hedy Saar)

Potteri Laura, «Muusiga mu seen ja ümbre» (Parksepä keskkool, oppaja Sulõ Leiu)

Kääri Roland, «Liinast maalõ» (Parksepä keskkool, oppaja Sulõ Leiu)

10.–12. klass

Eripreemiä:
Nõlvaku Sten, «Võromaad pite sõitõn» (Vahtsõliina gümnaasium, oppaja Uguri Kadri)

Tusovi Viktoria, «Mino Võromaa» (Vahtsõliina gümnaasium, oppaja Uguri Kadri)

Aleksejevi Nikon, «Ütsikun külän» (Vahtsõliina gümnaasium, oppaja Uguri Kadri)

lõunõt kodu lätsi, sis mehe lahki tüüd õdaguni. Kiä sis tuud päält saa kaia, ku neide vaarvanõmbõidõ tüü ja murhõ toel ehitet rahvamaja lagunõma nakas vai koolimaja, konh esi oppinu olõ ja konh ka vanõmba mitu põlvõ tagasi pinke läikmä istunu ja põmaduid lohklikus juuskunu, kehva vällä näge!

Mul hennel om õitsõmise kuuga latsõst saadik umma muudu lugu. Ku kõolehti ja nartsisse lõhn jo toominga lõhna vällä vahetas, om kõrraga illus ja veidükene hallõ olla. Nuu lõhna omma jo kooliaasta lõpõtamise lõhna. Ütest küllest olf latsõl hää miil, et sügüseni koolitüüd tegemä es pea, aga suvi olf veidü nigu ütsik. Ja ega aasta läts üts klassitüüs rahvast umma tiid ja naile kõnõldi rahvamaja saalin nii ilustõ. Medägi olf noorõn elun joba läbi saanu.

Täambätsõ päävani ei saa rahuligu sõämeaga kullõlda Dunajevski «Koolivalssi», millega kõik lõpuaktusõ alustõdi. Nii illus ja rõõmus, aga hallõ kah.

NÕLVAKU KAIE

Doping terves elus

VERI ALAR

Tuu lugu juhtu pia kuusküm-
mend aastat tagasi. Olli säits-
me kooni ütsä aasta vannunõ,
täpsele ei mäletä. Olf suvi ja
pääväkene paistu, trehväs
kuum ilm.

Joosi nurmõ pääl pallidõ
jalguga, lühku püksü jalan,
käüssildä hamõ sälän, Kas-
peri lauda poolõ. Poolõ tii
pää põruf püksüharust sisse
mehiläne vai kimalanõ. Tuud
ei tiia ma täämbädseni, kumb
olf. Tä vaksiniirse minnu
miihi kõgõ hellembäst kot-
sist. A mul es jää tuuperäst
minek poolõlõ, põrutü edesi.

Minnu oodi lauda man
kašanaasõ kuun lehmiga.
Neli naist ja üts miis. Ruudi
olf naisil brikiitir, kes mõdt-
sõ piimäkogussit ja piimä
vaakumivoolikuga võimsalõ
jahutusputtü tõmmaš. Lehmi
olf laudan nii saa katõkümne
ümbre.

Kafanaisiga olf kõgõ põn-
nõv. Üts kässe suu vallalõ
hoita ja piim juussõ kaari-
ga mullõ suuhtõ. Tõsõl aviti
suuri nüssükannõ vastavõtu-
ruumi vitä. Vahepääl sai vas-
kit nüssükuga joodõtus, hainu
lehmile ette pantus, roobi-
ga sitta rentsihe tõmmatus.
Kõgõ miildejääjämb olf suur-
tõ piimäpüttü roniminõ ja tol-
lõ käsihafaga mõskminõ. Ma
ei tiia, ku suur tuu olf, a ma
sai vabalt püstü saista. Vooli-
kuga lasti lämme vesi püttü

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

ja ma mõsi pütüsainu, millen
paistu piimärant olõma. Lasti
viipiimäsegunõ pütüst vällä,
tõsõ viiga loputõdi pütt häste
puhtas. Pütün kõnõlit vai laul-
sõt, kõik kostu vasta. Niimuudu
tuukõrd tuu lugu käve.

Tuul päsemäldä pääväl nakaš
mul jalguvahe kipitämä. Tsipa-
kõsõ ao peräst valutama kah ja
ma naksi ikma. Üts kafanaisist
küsse, mis mul viga om ja mil-
le ma ikõ, ku muidu olõ iks
rõõmsamiilne ja häätujulinõ
olnu. Kõnõli, et sai süsti kõgõ

õrnõmba paiga pääle. Mul kästi
ruttu kodu juuskõ. Juuskõ olf
nii kolmsada miitret, sis olli
kotun.

Ununaanõ olf velskri-ämmä-
imänd ja mi ellimi üte katusõ
all. Valu olf õigõ suur. Unu-
naanõ andsõ imäle vati kuun
piiretüseputliga. Kästi püksü
maha võtta ja mis ma näi: mu
väiku tilu olf võtnu vaivald tun-
niga kolossaalsõ mõõdi. Egäl
juhul esä umast olf tükk maad
suurõmb. Ma pelksi, et jääski
elus aos suurõs. Ei mäletä, kav-

va ma jõurassi, a piiretüse-
kompress tegi aša viil halu-
sambas. Ma vässü ja jäi esä
kõrvalõ magama.

Mõnõ tunni peräst heräsi
üles, sis olf väikumbas kuiu-
nu, a viil olf suur ja värvi
muutnu. Pääle sinist värvi lätš
asi vikakaarõ värvi ja lõpus
võtsõ uma õigõ värvi ja «suu-
rusõ» tagasi.

Niimuudu sai ma dopingu
terves elus. A tsuskajist olõ
edespäite kõrvalõ hoitnu nigu
vanakurat tulõst.

Opmaldagi selge, a ku kavvas?

Es oppa mullõ kiäki lugõmist
ega rehkendämist. Mu sõsar
käve koolin, a ma viil es käü.
Olli umbõs viieaastanõ. Imä
opas sõsarat, a täl es taha kuigi
aša miilde jäiä. Vahtsõ aknõst
vällä, kon olf pallõ huvitavamb
ku raamatun.

Mi kuri pini olf ketin ja täl olf
kauss sõõgiga iin. A kats varõst
tahtsõ kah säält kausist süvvä.
Pini magari, a silmänukast iks
valvas. Nigu varõsõ süümä
naksi, nii pini jalol ja aiõ varga

minemä. Nii mitu kõrda. Lõpus
sai pinil viländ ja lätš är kuuti
magama. Sis saiva varõsõ kah
kõtu täüs süvvä.

Mul naas ikäv ja ma käve iks
kõgõ sõsara man kaeman, midä
tä opp. Nii saiva mullõ tähe ja
numbri ilma opmalda selges.
Lihtsäle jäivä miilde. Varsti
viirse jo mõnõ sõna kokko kah.
Kõgõ rassõmb olf s-täht, selle
et tä olf väega ütte muudu num-
mõr 5-ga. Ma kõgõ pidi väega
häste kaema, kumb om kumb.

Rehkendämine olf lihtsamb.
Kokko arvamisõga saiõ kipõs-
tõ valmis, a maaha arvaminõ

olf rassõmb. Ku muidu es mõis-
ta, sis võti näpu appi.

Imäl hää miil, et mul kõik
nii ruttu selges sai. Ku lätšimi
kohegi küllä, sis imä kitf mu
rehkendämist ja lassõ külätädil
mu käest liitmist ja lahutamist
küssü.

Sis jäeti minno rahulõ. Kõik
tiidsevä, et ma mõista rehkendä
ja lukõ, ja rohkõmb mukka es
tegedä.

Nii lätš paar aastaiga müüdä
ja kätte jõudsõ kooliaig. Saiõ
süküskuun säitsmeaastadsõs,
a edimädsel septembril olli viil
kuvvõaastanõ. Edimäne kooli-

päiv olf uhkõ ja illos. Tõsõl
koolipääväl kontrolsõ oppaja
mi tiidmiisi. Ja sis juhtu sää-
ne asi, et ma es mälehtä kõiki
tähti, viirmisest kõnõlõma-
da. Niisama olf rehkendämi-
ne rassõ. Kokko arvada viil
mõistsõ kuigi, a maaha arva-
da ei sukugi.

Oppaja ütelf imäle, et seo
aasta minno viil väikeisi tiid-
miisi peräst kuuli ei võeta.

Imä olf mu pääle väega är
pahanu. A mis tetä, ku latsõl
olõ õi mitmõ aasta iist opitu
inämb meelen.

URMI AILI

Latsilõ

Vastus saada
**üte nädäli joosul
meiliaadrõssi pääle**
latsinukk@umaleht.ee
vai postiga:
Uma Leht,
Tartu 48,
65609 Võro.

Vastussõ mano panõ
kirja uma nimi, vannus
ja kimmähe ka
postiaadrõs.

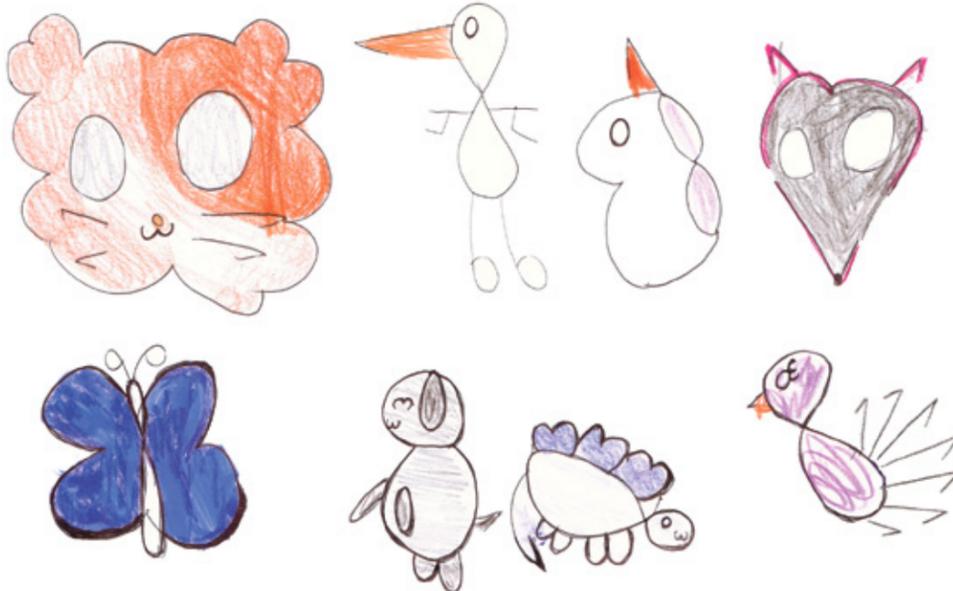
Vastajidõ vaihõl loositas
vällä võrokeelitsit välläändit.

Latsinukka tugõva
Võro instituut
ja Võro selts VKKF.

Minevä kõrra vastussõ':
munna, tegevä', sinidse',
häõtäse', tuu, luu, kõvva,
haha', laul, juuskja'.

Avvohinna saa
ALTERI BRITA (15) Osolast.

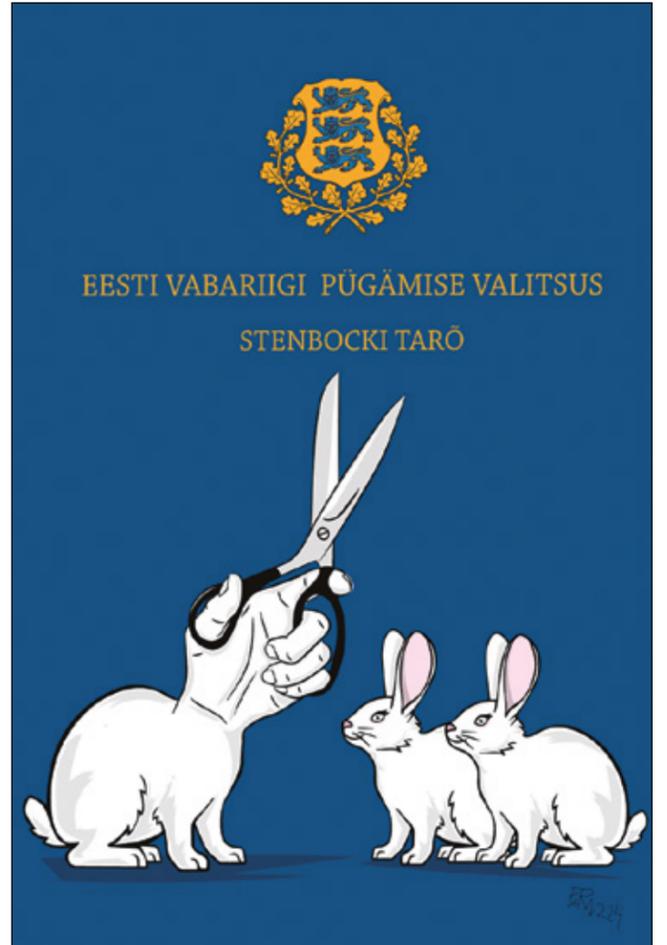
Rehkendä', ku vana' omma' naa' numbriläjä'!
Vastussõs saada' kõgõ inämb miildünü eljä vannus.
Olõ-õi hätä, ku eri inemise' saava' eljä vannusõs eri numbrõ.

PILDI TSEHKENÕ SAARÕ HILDA MARIN (9).

Parm tsuskas

Nalapidiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst
Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimega PARM.

Tossu Tilda pajatus

Vasja

Vast vanõmba inemise mäle-
täse viil ütte vinlätst Võro liina
uulidsa päält, kes inämbüste
olf puõn. Tuu olf Vasja, kiä olf
olnu varrampa üleatõinjä. Van-
õmbast pääst olf Vasja inämb-
büisi Võro keskliinan ja tükse
egäle poolõ seletämä.

Minno tä tundsõ, olf meil ku-
nagi kortõrin olnu. Egä kõrd, ku
minno näkk, küsse tä esä, imä
ja sõsara kotsilõ. Ütskõrd istõ
Vasja poodi trepi pääl ja kūs-
se mu käest ruublit. Ma anni
kah, mõtli, et mis ma keelä,
rahareform jo pia tulõman. Tuu
vaia inämb timäga kokkosaa-
mist pelädä.

TOSSU TILDA

Muda Mari pajatus

Inemiisist ümbre kapi

Ma kuuli raadiost, et kõrrast
inämb ei viska suurõ poodi
vana kuupääväga sõõgikraami
minemä, a laskva panda kappi,
kost saava võtta nuu, kinkal
hindäl rahha olõ-i. Võtta või
õnnõ niipallo, ku esi är jõv-
vat süvvä, sõs jakkus kõigilõ.
Sõõgipästmise jaos omma prii-
tahtlugu üle Eesti mitmit ütisi-
si tennü. Niimuudu võissi kõiki
liisnadõ asjuga olla: üte vana
om tõõsõ vahtsõnõ. Raamatit
pantas jo mitmõlõ poolõ vällä,
et tahtja hindäle kodo viissi.

Vaivald rahaga saassi niimu-
du, et ku pallõ om ja mõista-i
midägi pääle naada, sõs panõ
kappi, et tõõsõ saassi säält hädä
kõrral võtta. Viimätsel aol om
proovit säändsõ rahakapi asõ-
mõl pakiautomaatõ pruuki.
Õnnõ tunnus, et sinnä pandva
rahha nuu, kellel hindälgi väe-
ga pallõ olõ-i, ja är võtva nuu,
kinkal eski rahha om, a tahassi
viil mano saia. Nigu mõtõldas
vällä hää asi nigu pakiauto-
maat, et inemiisi elo kergembäs
tetä, omma pettüsõga tegelejä
platsih. Inemiisi ümbre kapi
om egäsugumaidisi.

MUDA MARI

Telli Uma Leht!

Telli saa ExpressPostist:
tellimine.ee/umaleht,
tel 617 7717.